

Ювчиця Ольга В'ячеславівна,
аспірантка кафедри цивільного процесу
Національного університету «Одеська юридична академія»

ЄВРОПЕЙСЬКІ СТАНДАРТИ НЕЗАЛЕЖНОСТІ ТА БЕЗСТОРОННОСТІ СУДУ

Формування сучасної судової системи України у суворій відповідності до міжнародних (зокрема, європейських) стандартів є складним та комплексним процесом, і потребує поглибленого аналізу та вироблення науково обґрунтованих засад реформування та функціонування судової системи. Одним з найважливіших та системоутворюючих принципів цивільного судочинства є принцип незалежності суддів. С. В. Ківалов влучно визначив сутність цього принципу: «незалежність суддів слід розглядати як їх право вільно і без стороннього втручання у межах закону приймати процесуальні рішення» [1, с. 197]. Більшість дослідників, серед яких і Ю. Є. Полянський [2, с. 80], сходяться на тому, що незалежність судових органів (суддів) властива сучасній демократичній державі, і є ознакою правової держави.

Незалежність судової влади є однією з важливих демократичних засад функціонування суспільних інститутів, побудови соціальної і правової держави. Визнані на міжнародному рівні стандарти у сфері судочинства – принципи, рекомендації, правила, критерії – містяться у різних за своєю правовою природою документах, мають різний рівень визнання – універсальний чи регіональний (європейський).

Упродовж багатьох років поняття незалежності судової влади пов'язували лише з процесуальною незалежністю суддів і судів. Такий достатньо вузький підхід призвів до широко розповсюдженого судження, що судова влада є незалежною лише під час відправлення правосуддя. Іншими словами, уся увага була зосереджена на проведенні судового розгляду та судових засідань. Решта, у тому числі управління судами та судовою владою як однією з гілок державної влади, вважалось сферою впливу виконавчої влади. І

дійсно, таке ставлення й досі зберігається навіть у деяких європейських країнах.

В. Симоненко вважає, що зараз актуальним як ніколи є знання на теоретичному та правотворчому рівнях і розуміння на правозастосовному рівні міжнародних стандартів побудови та функціонування судових систем загалом та стандартів незалежності судової влади зокрема (і цивільне судочинство не є виключенням). Основні принципи ООН щодо незалежності правосуддя, Європейська Хартія про статус суддів, Рекомендація CM/Rec (2010) 12 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо суддів: незалежність, ефективність та обов'язки, Висновок Консультативної ради європейських суддів №1 (2001) про стандарти незалежності судових органів та незмінність суддів, висновки Європейської комісії «За демократію через право» (Венеціанської комісії) та інші подібні документи повинні стати для України орієнтиром у проведенні судової реформи. У цих рекомендаційних нормах сконцентрований позитивний досвід розвинутих демократичних держав, увійти до спільноти яких прагне Україна [3, с. 16].

Генеральна Асамблея ООН у Резолюції 40/32 та 40/46 від 29 листопада та 13 грудня 1985 року «Основні принципи щодо незалежності правосуддя» відзначила, що «незалежність судових органів гарантується державою і закріплюється у конституції або законах країни. Усі державні та інші установи зобов'язані поважати незалежність судових органів і дотримуватися її»; «не повинно мати місце неправомірне чи несанкціоноване втручання в процес правосуддя»; «кожна держава повинна надавати відповідні засоби, які б давали змогу судовим органам належним чином виконувати свої функції» [4, с. 19]. Цей головний принцип, попри його важливість, не закладено у жодній статті Цивільного процесуального кодексу України. Проте, у ст. 6 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» зазначається, що суди здійснюють правосуддя самостійно. Здійснюючи правосуддя, суди є незалежними від будь-якого незаконного впливу. Це означає, що Закон встановлює основу принципу, в той час як Цивільний процесуальний розширено тлумачить його, не вказуючи на нього прямо.

У Європейській хартії про статус суддів, прийнятій 10 липня 1998 р. в Страсбурзі [5] містяться рекомендаційні принципи. Так, принцип I визначає необхідність існування незалежних судових органів, обов'язок усіх державних та інших установ поважати і дотримуватися такої незалежності судової влади, яка самостійно, без стороннього впливу будь-яких посадових осіб та органів влади, здійснювала б правосуддя. Важливим є принцип 3, у якому зазначено, що судові органи наділені компетенцією щодо всіх питань судового характеру і мають виключне право вирішувати, чи належить установлене законодавчим актом до їх компетенції. Принцип 4 містить заборону на неправомірне або несанкціоноване втручання в процес правосуддя чи перегляд судового рішення будь-яким несудовим органом. У принципі 7 закріплено обов'язок держави надавати відповідні засоби, які дають можливість суду належним чином виконувати судові функції. Принцип 5 містить власне принцип неупередженості: обов'язок судових органів вирішувати справи на основі фактів і відповідно до закону без будь-яких обмежень, неправомірного впливу, спонукань, тиску, погроз, прямого чи непрямого втручання з того чи іншого боку.

Дещо інший, більш структурований погляд на принцип незалежності судочинства, виражений Європейським судом з прав людини та його основним робочим документом – Європейською конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод. Як зазначено у ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, метою забезпечення незалежності судової влади є гарантування кожній особі основоположного права на розгляд справи справедливим судом лише на законній підставі та без будь-якого стороннього впливу[6, с. 68].

Таким чином, наслідуючи приклад європейських держав, закріплення принципу незалежності суддів в Україні (та, що важливо, його ефективна реалізація), є основною передумовою функціонування самостійної й авторитетної судової влади, здатної забезпечити об'єктивне й безстороннє правосуддя, ефективно захистити права та свободи людини і громадянина. Тому важливою є необхідність приведення цивільного процесуального

законодавства України до відповідності із міжнародними та європейськими стандартами і практикою.

Список використаної літератури:

1. Кивалов С. В. Судебная реформа в Украине: разочарования и надежды : моногр. / С. В. Кивалов. – Одесса : Юрид. л-ра, 2010. – 312 с.
2. Полянський Ю. Є. Незалежність судді – правова і соціальна цінність / Ю. Є. Полянський // Наукові праці Національного університету "Одеська юридична академія". - 2011. - Т. 10. - С. 80-90.
3. Сімоненко В. Загальні принципи незалежності суддів / В. Сімоненко // Європейські та міжнародні стандарти у сфері судочинства. – Київ, 2015. – С. 16-18.
4. Основні принципи незалежності судових органів (Схвалені резолюціями 40/32 та 40/146 Генеральної Асамблеї ООН від 29 листопада та 13 грудня 1985 року) // Європейські та міжнародні стандарти у сфері судочинства. – Київ, 2015. – С. 19-23.
5. Європейська хартія про статус суддів (Рада Європи, 1998 р.) // Європейські та міжнародні стандарти у сфері судочинства. – Київ, 2015. – С. 27-31.
6. Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод від 04.11.1950 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: zakon.rada.gov.ua/go/995_004.